

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

"Спелеотуризм в Україні: імплементація досвіду Франції"

за спеціальністю: 242 Туризм

галузі знань: 24 Сфера обслуговування

за освітньо-професійною програмою: Туризм

на здобуття освітнього ступеню: Бакалавра

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки денного відділення
IV курсу
Сенюк Владислави Богданівни

Науковий керівник:

доцент, кандидат географічних наук

Михайленко Тетяна Ігорівна

Зміст

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПЕЛЕОТУРИЗМУ	
1.1 Основні поняття та концептуальні основи спелеотуризму як пріоритетного напрямку розвитку туризму.....	6
1.2 Специфічні особливості розвитку спелеотуризму.....	11
1.3 Методичні підходи до дослідження специфіки розвитку спелеотуризму.....	15
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СПЕЛЕОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	
2.1. Туристичний потенціал для розвитку спелеотуризму в Україні.....	19
2.2. Сучасні тенденції розвитку спелеотуризму в Україні.....	24
2.3. Маркетингові стратегії просування спелеотуризму в Україні.....	34
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК СПЕЛЕОТУРИЗМУ У ФРАНЦІЇ	
3.1. Туристичний потенціал для розвитку спелеотуризму у Франції.....	41
3.2. Сучасні тенденції розвитку спелеотуризму у Франції.....	45
3.3. Маркетингові стратегії просування спелеотуризму у Франції.....	50
РОЗДІЛ 4. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ ФРАНЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ СПЕЛЕОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	

4.1. Переваги та проблеми розвитку спелеотуризму України та Франції.....	53
4.2. імплементація французького досвіду для розвитку спелеотуризму України.....	56
4.3. Брендинг печери Оптимістичної: комплексна стратегія позиціонування "Безмежної імперії підземних лабіринтів"	58
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Туризм у ХХІ столітті відіграє важливу роль у житті суспільства та економіці країн, активно розвиваючись у всьому світі. Туристичний попит сприяє появі нових туристичних маршрутів, атракцій та баз відпочинку. Одним із перспективних напрямків туризму є спелеотуризм, який набуває все більшої популярності завдяки унікальності підземних ландшафтів, багатій історико-культурній спадщині та зростаючому попиту на нові види активного відпочинку.

Франція є визнаним лідером світового спелеотуризму, адже ця країна має багату спелеологічну спадщину та добре розвинену інфраструктуру для відвідування печер. Такі об'єкти як печери Ласко, Пер-Нон-Пер, Ар'єж, Шове та інші приваблюють величезну кількість відвідувачів з усього світу. Французький уряд приділяє значну увагу розвитку спелеотуризму, впроваджуючи ефективні стратегії промоції та захисту печерних комплексів.

Україна також володіє значним потенціалом для розвитку спелеотуризму. На її території налічується понад 1000 зареєстрованих печер різного генезису та складності проходження. Проте, на відміну від Франції, спелеотуризм в Україні все ще перебуває на початковій стадії розвитку, а його можливості значною мірою залишаються нереалізованими. У цьому контексті вивчення та адаптація успішного французького досвіду набуває особливої актуальності для України.

Об'єктом дослідження є спелеотуризм як пріоритетний напрямок розвитку туристичної галузі України.

Предметом дослідження виступають теоретичні, методичні та практичні аспекти імплементації французького досвіду в український спелеотуризм.

Метою дипломної роботи є обґрунтування доцільності та розробка практичних рекомендацій щодо впровадження передового досвіду Франції в організацію та промоцію спелеотуристичної діяльності в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

1. Вивчити теоретико-методичні засади розвитку спелеотуризму.
2. Проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку спелеотуризму в Україні та Франції.
3. Дослідити досвід Франції у сфері організації, маркетингу та збереження спелеоресурсів.
4. Визначити можливості адаптації французьких практик до умов України.
5. Розробити програму імплементації кращих світових практик для розвитку вітчизняного спелеотуризму.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПЕЛЕОТУРИЗМУ

1.1 Основні поняття та концептуальні основи спелеотуризму як пріоритетного напрямку розвитку туризму

Даремно багато хто думає, що активний відпочинок з рюкзаком можливий лише на поверхні Землі. Походи печерами, які прийнято називати спелеотуризмом - чудовий спосіб відкрити для себе абсолютно нове, випробувати себе на міцність і отримати масу емоцій.

Печери є унікальними лабіринтами підземних галерей, залів, колодязів, підземних озер і річок зі своїм мікрокліматом: зниженою температурою і високою вологістю. Прикрашені сталактитами і сталагмітами підземелля полоняють уяву, розбурхують фантазію і наповнюють жахом навіть найсміливіші серця.

Активний розвиток цей вид туризму отримав у 60-х роках ХХ століття, коли романтики-геологи зайняті дослідженням надр землі зрозуміли, що приваблює їх у печерах далеко не наукова робота, а ті самі екстремальні відчуття, почуття, що ти торкаєшся чогось незвіданого, прихованого від очей більшості.

Спелеотуризм - це насамперед печери. Середовище печер характеризується великою вологістю повітря за низької температури. Відсутність у печерах природного освітлення. Спелеотуризм вимагає від туристів низки якостей та підготовки:

- Сила;
- Спритність;
- Витривалість;

- навичка застосування засобів підтримки життя під землею та страхових засобів;
- Вміння плавати та пірнати, можливо, навіть із аквалангом [2].

Переміщатися природними печерами та підземеллями досить складно, що безсумнівно пов'язане зі значним різноманіттям рельєфу: завали, колодязі, підземні річки, вузькі щілини. Усі печери та маршрути класифікуються за категоріями складності

Важливе значення мають етичні норми поведінки туристів, та їх ставлення до підземного світу. Це пов'язано з крайньою крихкістю підземної екосистеми - різного роду утворень, крижаних і мінеральних кристалів.

Підземній частині як спелеотура, часто передує наземна - до печери ще потрібно дістатися. Іноді це можна зробити на машині, але, може трапитися, що добиратися до мети доведеться й іншими способами - пішки, човнами, лижами.

Спелеотуризм – це справжній екстрим, який має і негативні наслідки. Туристи повинні розуміти, що спуск під землю – це не чергова розважальна екскурсія, а досить небезпечна подорож.

Насправді, туриста підстерігають численні проблеми, а саме:

– обвали ґрунту, які виникають в дощову сиру погоду, ділянки, де порода просіла, потрібно проходити максимально акуратно, але швидко;

– затоплення водою. Завжди необхідно звірятися з прогнозом погоди, під час злив одразу ж виходите на поверхню;

– втрата орієнтації. Зазвичай відбувається у великих печерах з великою кількістю ходів, шлях потрібно відзначати маркером, йти строго по картах та схемах, а не навмання;

– травми і падіння. В печерах темно, тому рухатися треба обережно, розуміючи, що черговий крок може привести до зриву в прірву, визначити глибину якої можна тільки після приземлення, не факт, що зможете вибратися;

- Знаходження людини в неприродних для нього умовах: відсутність світла, холод і вогкість, специфічний рельєф, відсутність можливості вільно орієнтуватися

- Необхідність добиратися до печери пішки, або ж на човні або на лижах . На такий похід йде, як правило, не один день, а можливість доїхати до місця початку маршруту на транспорті відсутня.

Різноманітність печер, чим обумовлена складність того чи іншого маршруту.

Спортсменам доводиться пересуватися по горизонтальній, похилій і навіть вертикальній поверхні, опускатися на різну глибину і стикатися з різноманітним рельєфом. Для професіоналів найцікавішими виступають вертикальні печери, для подорожі по яким необхідні альпіністські навички. Поділ маршрутів за ступенем складності 11 – скупчення газу. Під землею може накопичуватися метан або вуглекислий газ, які не мають запаху, перевіряти слід відкритим вогнем, сірник не повинна гаснути або розгоратися сильніше [3, с. 56-75].

Можна стверджувати, що спелеотуризм є найуніверсальнішим видом туризму. Специфіка спелеотуризму визначається районом подорожі, розташуванням печер і умови в яких потрапляють туристи під землею. Подорожі в печерах пов'язані з подоланням різних природних перешкоди і труднощів, які зустрічаються на шляху: круті і часто мокрі, слизькі підйоми і спуски, вузькі щілини, водойми, затоплені ходи і галереї, підземні озера, річки, заплутані лабіринти і темрява і ін. Все це вимагає від спелеотуристів більш якісної і різнобічної фізичної, технічної і вольової підготовки, ніж для занять іншими видами туризму. Необхідно враховувати, що печери як правило розташовуються в гористих

важкодоступних районах, а тому спелеотурист повинен досконало володіти навичками, пішохідного, гірського, водного, підводного туризму, альпінізму і скелелазіння [3, с. 56-75].

Підземні подорожі можна здійснювати протягом всього року, малими та великими групами, одноденними і багатоденними, плановими і самодіяльними. Подорожі під землею потребують особливі вимоги до здоров'я спелеолога, до його тактичної і технічної підготовленості. Велике значення відіграє моральновольовий фактор. Іноді життя людини залежить від його опірності, від його моральної підготовки до небезпек [3, с. 56-75].

Отже, спелеотуризм – це проходження природних підземних перешкод, це вид спортивного або навіть екстремального туризму, що приваблює велику кількість туристів. Спелеотуризм також можна назвати вельми багатограним, так як в собі поєднує і піший туризм, і альпінізм з елементами скелелазіння, і часом навіть підводне плавання з аквалангом.

Печери становлять найбільший інтерес спелеотуристів.

Печера - це природна порожнина під землею у верхній товщі земної кори, що сполучається із землею поверхнею єдиними або декількома вихідними отворами. Як правило, печери виступають у вигляді фрагментів стародавньої гідросистеми. Їх формування відбувалося переважно шляхом вилуговування і розмиву доломітів вапняків, гіпсів та інших легкорозчинних порід.

Відомо, що великі печери створюють складні системи залів і ходів, загальною довжиною в пару десятків кілометрів.

Цікаво те, що підземний світ людина взяла на вивчення порівняно нещодавно – спелеологічні проведення досліджень розпочалися лише півтора століття тому.

Бувають печери, для освоєння яких майже не потрібні спеціальні засоби, зокрема для скелелазіння. Їх називають горизонтальними. Печери з перешкодами як похилих, так і вертикальних проходів, уступів і колодязів - називаються вертикальними. Іноді у печерах зустрічаються снігові та водні перешкоди.

Категорії печер:

Печери, для освоєння яких знадобляться особливі навички і технічні засоби, зазвичай поділяють на 9 категорій: 1, 2А, 2Б, 3А, 3Б, 4А, 4Б, 5А, 5Б (табл.1.1). Основним критерієм для встановлення категорії проблеми печери показує тривалість подорожей, кількість перешкод на маршруті і складність при проходженні.

Таблиця 1.1.

Категорії складності спелеомаршрутів [складено автором]

1 категорія	доступна для новачків. Маршрут простий, час проходження – до 12 години.
2 категорія А,Б	на маршруті є складності у вигляді завалів, сифонів та обводнених ділянок. Час проходження – до 16 години.
3 категорія А,Б	складності присутні у повному достатку. Потрібне використання якісного спеціального спорядження. Час проходження – кілька днів.
4 категорія А,Б	є ділянки, для проходження яких необхідні жердини, штурмові сходи, акваланги. Час проходження – до двох тижнів.

5 категорія А,Б	для професіоналів. Маршрут передбачає створення одного чи кількох підземних таборів. Час проходження – від двох тижнів.
-----------------	---

Правила відвідування печер:

Перебування під землею – екстремальна ситуація. Навіть якщо маршрут вивірений від і до, якщо печеру досліджено сотні разів, все одно існує нехай невеликий, але ризик для життя. Саме тому досвідчені туристи напрацювали головні правила.

Так, у печері не можна відриватися від групи. Під час проходу лабіринтом потрібно триматися якомога ближче один до одного. Краще заздалегідь встановити контрольні терміни та місця збору, куди можна вирушити у разі відриву від колег.

Під землею не можна розбирати завали. З несцементованими брилами потрібно бути гранично обережними — не можна зрушувати ті, що коливаються. Просування печерою вимагає постійної уваги. Якщо є небезпека навіть невеликого зриву, слід використовувати страховку. На стінах печери не можна залишати написи - вони можуть заплутати інших туристів.

Крім того, потрібно дотримуватися чистоти, все сміття потрібно забирати з собою.

Якщо ви знайшли археологічну знахідку або настінні написи, повідомте про це інструктора. Нарешті, під час спелеотурів не можна займатися самостійними дослідженнями - залиште цю роботу фахівцям.

1.2 Специфічні особливості спелеотуризму

Спелеотуризм – це не проста прогулянка, а захоплююча подорож тими місцях, де рідко буває людина. Туристи ведуть спостереження, прокладають

маршрути, роблять мітки. Печери вивчаються максимально докладно, складаються детальні карти, які допомагають іншим групам під час досліджень.

Спелеотури або спелеомаршрути – це можливість для багатьох туристів подорожувати підземними печерами (загальнодоступними чи необладнаними) та подолати різноманітні перешкоди, використовуючи при цьому спеціальне спорядження. Для багатьох туристів це можливість доторкнутися до загадок підземного світу і відчутти всю його унікальну красу [4, с. 19-25].

Важливим не тільки для науки, але й для ефективного та безпечного використання в туризмі є класифікація печер. У літературі існують різні підходи до класифікації підземних просторів. Їх пропонують класифікувати за походженням, за особливостями порід, що вміщують, за швидкостями проходження процесу, по температурі води тощо. Однак найчастіше дослідники пропонують класифікації, що враховують походження печер. За основною класифікацією та за їхнім походженням печери поділяють на п'ять груп: (Додаток А)

- Карстові печери
- Тектонічні печери
- Ерозійні печери
- Льодовикові печери
- Вулканічні печери

Спелеомаршрути класифікують за мірою фізичного навантаження:

1. Нескладний маршрут по горизонтальних печер, розрахований на 12 год. На ньому можуть спробувати свої сили початківці.

2. Підземна траса з нескладними перешкодами (завали, сифони, озерця). На її подолання відводиться 16 год.

3. Маршрут середнього ступеня складності з великою кількістю перешкод. Для його проходження необхідний спеціальний інвентар військово-промислового комплексу. Такі подорожі тривають по кілька днів.

4. Складна дистанція, що має на увазі і підводні занурення з аквалангом, і взяття вертикальних стін. Спортсмени можуть долати таку трасу протягом 14 днів.

5. Екстремальний маршрут, який під силу тільки професіоналам. 2 тижні – мінімальний термін його подолання, тому в обов'язковому порядку створюються підземні табори [5, с. 102-112].

Необхідно відзначити, що перш ніж спуститися в середину печери, необхідно мати уявлення про головні їх особливості, що впливають на людину на фізіологічному і психологічному рівні.

По-перше, це абсолютна темрява, по-друге, виняткова тиша, по-третє, повна ізоляція і по-четверте, дивовижна стабільність печерного мікроклімату. Ці фактори мають на людину сприятливу медико-біологічну дію: під землею, зокрема, ефективно лікуються інфекційні захворювання легень, переломи, розлади ендокринної та вегетативної систем, психіки, успішно проходить релаксація організму після тривалих фізичних і нервових навантажень [5].

Під час розробки спелеомаршрутів потрібно враховувати визначені фактори. Виділяють декілька етапів організації подорожі з спелеотуризму (табл. 1.2.)

Таблиця.1.2.

Етапи організації спелеомаршруту [складено автором]

Назва	Опис
Ідея	Найголовніше з чого розпочинається організація спелеомаршруту це ідея. Зазвичай є людина чи група однодумців з спільною ідеєю експедиції і бажанням її провести. Як правило з цієї групи, виділяється людина організатор, він і є командир.
Підбір команди	Наступний пункт полягає в наборі команди. В принципі команда набирається відповідно з цілями походу. Для проходження однієї печери (до 4 категорії) команда більше 12 осіб не потрібна. Якщо людей буде більше, то це призведе до бардаку і неробства. Мінімальний склад для

	<p>такого походу 6-7 чоловік (точніше від печери), при цьому хтось повинен бути завжди нагорі, що б збігати за рятувальниками. Команда може бути і 20 і 30 осіб, але тут вирішальне значення набуває «обсяг котла», кількість спорядження і досвідчені люди в команді. Нормальна команда це 10-12 чоловік.</p> <p>Ще задовго до походу командир повинен намагатися поєднати досвід учасників з завданнями.</p> <p>Командир має право не взяти людину, якщо його присутність може серйозно порушити план походу. При цьому в багатьох статтях про психологічну сумісність йдеться, що в будь-якій команді повинен бути лідер, заспівувач і хлопчик для биття (людина яким все будуть незадоволені і він буде змушений відповідати більшості тим же). Набір команди реальний і необхідний досвід, психологічна сумісність, особисті якості.</p>
Розподіл посад в команді	<p>Важливо знати не тільки досвід людини, але і те, ким він чи раніше він ходив і куди саме. Розподіляти на початку треба найголовніші посади і найдосвідченішим людям. Ініціатива завжди вітається. В ідеальній команді командир нічого не купує, а тільки ставить завдання і призначає час і місце для перевірки.</p>

Основною вимогою при розробці нестандартного туристичного маршруту є послідовний процес його розроблення, який має враховувати фізичні можливості кожного туриста та бути безпечним.

Під час організації подорожі з спелеотуризму обов'язковим є врахування побажань більшості учасників відповідно до їх уподобань, інтересів, туристичного досвіду, фізичної і технічної підготовленості, наявності вільного часу, коштів, спорядження.

Організація подорожі з спелеотуризму є складним, багатоетапним процесом, який вимагає висококваліфікованих розробників і є ключовим елементом

технології туристичних послуг. Цей процес займає багато часу і іноді займає кілька місяців [5, с. 102-112].

Залежно від категорії складності турист повинен володіти спеціальними навичками, а так само мати необхідне спорядження.

Отже, можна сказати, що численні туристичні класифікації постійно поповнюються новими підходами. Подорож в традиційних цілях – оздоровлення або освіта – більше не відповідає потребам сучасної людини. Люди, які проводять більшу частину свого часу в єдиному стандартному міському просторі, хочуть отримати особливі враження під час відпочинку. Саме тому різні види спелеотуризму набирають популярність. Відвідування туристами обладнаних печер несе в собі, як правило, екскурсійну навантаження. Проходячи підземні лабіринти, можна побачити підземні озера і річки, почути шум підземних водоспадів, оцінити красу квітів, кристали, помилуватися скрупульозно створеними природою сталактитами і сталагмитами, які тягнуться один до одного і місцями з'єднуються і утворюють колони. Ця подорож не залишить байдужим ні дорослу аудиторію, ні дітей. Крім того, спуск в печери може користуватися попитом у учнів середніх шкіл, оскільки служитиме наочним посібником для загальноосвітньої шкільної програми, зокрема при вивченні географії, природознавства, краєзнавства, біології, ботаніки, зоології, літератури та історії.

Дані екскурсії проводяться організовано під керівництвом кандидатів геологомінералогічних наук, гірських інженерів, спелеологів з багаторічним стажем польових робіт.

1.3 Методичні підходи до дослідження специфіки розвитку спелеотуризму

У процесі свого становлення і розвитку різні системи потребують вибір і застосування певних методичних підходів до вивчення особливостей територіальної організації та прогнозування основних напрямів їх розвитку. Будучи складною системою, спелеотуризм не є винятком.

Існують різноманітні методи дослідження ресурсного потенціалу спелеотуризму. Вивчення печер проводиться фахівцями різних галузей знань з застосуванням геологічних, геоморфологічних, топографічних, геофізичних, мінералогічних, біоспелеологічних, палеонтологічних, археологічних та інших методів.

Порівняльно-географічний метод. Даний метод застосовується для вирішення завдань, пов'язаних зі скороченням невизначеності географічної інформації, класифікації, районуванням, оцінкою об'єктів.

Метод використаний для порівняння спелеотуристичних ресурсів та інфраструктури України та Франції. Цей метод дозволить виявити сильні та слабкі сторони організації спелеотуризму в обох країнах, а також визначити потенційні можливості для запозичення передового досвіду Франції в Україну.

Описовий метод дослідження представляє собою систему процедур збору, первинного аналізу і викладу інформації. Його основною перевагою є простота і універсальність використання. Під описом розуміється впорядкована характеристика території, а також теоретичне узагальнення отриманого матеріалу, іншими словами систематизація, пояснення і побудова теорії.

Описовий метод дослідження застосовувався для надання детальної характеристики стану спелеотуризму в Україні та Франції. Цей метод дає змогу систематизувати інформацію про печери, маршрути, інфраструктуру, законодавчу базу та інші аспекти, пов'язані зі спелеотуризмом у двох країнах.

Опис являє собою основу для рекреаційних досліджень, так як всі комплексні характеристики ресурсного потенціалу туристичних регіонів представляють нічим іншим, як результат опису, підкріплений оціночними діями. Описи можуть бути комплексні і тематичні, наприклад, опис культурно-історичних пам'яток або соціально-економічних умов місцевості [6, с. 64-70].

Вивчення та аналіз різноманітних друкованих джерел, що стосуються району туристської подорожі чи об'єкта. Це допомагає ознайомитися з архівними матеріалами, книжками, науковими монографіями, енциклопедіями, довідниками, літературою та інформацією в мережі-Інтернет для одержання ресурсної та інформаційної бази про територію чи район, де планується організація туристичного маршруту [6, с. 64-70]. Вивчення та аналіз різноманітних друкованих джерел необхідний для формування теоретичної бази дослідження. Аналіз наукових публікацій, статистичних даних, звітів організацій та установ, а також іншої літератури дозволить зібрати актуальну інформацію про спелеотуризм в Україні та Франції.

Аналіз та синтез - для розкладання предмета дослідження на складові елементи (аналіз) та їх подальшого поєднання в єдине ціле (синтез) під час вивчення стану спелеотуризму в Україні та Франції, організаційних, економічних, правових аспектів тощо.

Індукція та дедукція. Індуктивний метод було застосовано при аналізі досвіду організації спелеотуризму у Франції. На основі вивчення конкретних прикладів, практик та особливостей французького спелеотуризму було сформульовано узагальнення та висновки, які можуть бути корисними для розвитку цього виду туризму в Україні. Дедуктивний метод використовувався для обґрунтування теоретичних положень щодо перспектив імплементації французького досвіду в українських реаліях, виходячи із загальних принципів та закономірностей функціонування спелеотуризму.

Логічний метод. Логічний метод забезпечив послідовність та системність викладу матеріалу в роботі. Він дозволив структурувати дослідження, забезпечити несуперечність між його частинами та обґрунтованість отриманих висновків. Завдяки застосуванню логічного методу вдалося простежити логічні зв'язки між особливостями спелеотуризму у Франції та можливостями їх врахування в Україні.

Системний підхід. Системний підхід дозволив розглянути спелеотуризм як комплексне явище, що включає в себе різноманітні взаємопов'язані елементи. В роботі було проаналізовано ресурсну базу спелеотуризму України та Франції, інфраструктурне забезпечення, організаційні аспекти, правове регулювання тощо. Це дало можливість виявити системні проблеми, що стримують розвиток спелеотуризму в Україні, та обґрунтувати комплексні рекомендації з їх вирішення на основі французького досвіду.

Ці загальнонаукові методи допомогли всебічно розглянути проблематику дослідження, виявити закономірності та тенденції розвитку спелеотуризму, сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо впровадження досвіду Франції в Україні.

Отже, за допомогою вище перелічених методів дослідження, можна більш детально розглянути, аналізувати та вивчити туристичні території, де планується організація туристичних маршрутів. Кожен із названих методів розкриває певну гаму відтінків, що характеризують туристичну територію, а також дають повну картину про рівень її розвитку.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СПЕЛЕОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Туристичний потенціал для розвитку спелеотуризму в Україні

Сприятливі природно-географічні, кліматичні та історико-культурні передумови створюють потужний потенціал для розвитку спелеотуризму на території України. Зокрема, вагомими чинниками виступають наявність значної кількості печерних комплексів, карстових регіонів, багате біорізноманіття, належність частини спелеоб'єктів до складу природно-заповідного фонду та їхня історико-культурна цінність.

З позицій фізичної географії та геоморфології, територія України характеризується наявністю численних карстових форм рельєфу, які утворилися в результаті тривалих геологічних процесів. Найбільші карстові райони України зосереджені в Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій, Івано-Франківській та Закарпатській областях Передкарпаття та Українських Карпатах. Саме тут знаходяться відомі печерні комплекси, гроти та лабіринти, які становлять інтерес для спелеотуристів.

Україна володіє надзвичайно багатими спелеоресурсами, що створюють потужний туристичний потенціал для розвитку спелеотуризму. На території країни налічується понад 1100 зареєстрованих печерних утворень різноманітного походження, з яких 756 мають присвоєні назви та відомі їхні основні параметри - довжина та глибина.

Найбільша концентрація печер спостерігається у таких регіонах:

- Кримський регіон - 599 печер (79% від загальної кількості)
- Поділля - 100 печер (13%)
- Карпатський регіон - 44 печери (6%)

- Буковина - 13 печер (2%)

Печери України характеризуються значним різноманіттям за походженням, геологічною будовою, морфологією, протяжністю, глибиною та іншими параметрами. У таблиці 2.1 наведено характеристику найбільш відомих та привабливих для спелеотуризму печер:

Таблиця 2.1

Найбільш відомі та привабливі для спелеотуризму печери України

[складено автором]

Печера	Розташування	Довжина (м)	Глибина (м)	Тип	Доступність	Використання для спелеотуризму
Оптимістична	Тернопільська область	230000	20	Гіпсова	Легкодоступна	Найдовша гіпсова печера в світі, регулярні екскурсії
Кришталева	Тернопільська область	23000	20	Гіпсова	Легкодоступна	Екскурсійні маршрути з освітленням
Атлантида	Хмельницька область	2525	18	Гіпсова	Середня доступність	Відомі зали з унікальними кристалами
Вертеба	Тернопільська область	9020	15	Гіпсова	Легкодоступна	Археологічний музей в печері, історичні екскурсії

Сюрпризна	Чернівецька область	10000	30	Вапнякова	Середня доступність	Відомі сталактити і сталагміти
Золушка	Закарпатська область	121000	90	Карстова	Важкодоступна	Дослідницькі експедиції, потребує спеціальної підготовки
Млинна	Вінницька область	2500	25	Вапнякова	Легкодоступна	Відомі водні утворення, екскурсії для початківців
Попелюшка	Дніпропетровська область	1500	15	Гіпсова	Легкодоступна	Популярна серед місцевих туристів
Кам'яна Могила	Запорізька область	500	10	Гранитова	Середня доступність	Археологічні знахідки, екскурсійні маршрути
Скельна Печера	Полтавська область	800	12	Вапнякова	Середня доступність	Історичні утворення, екскурсії з гідом

У таблиці представлено інформацію про найбільш відомі та цікаві для спелеотуризму печери України. Вона містить дані про назву печери, її розташування, довжину, глибину, тип (гіпсова, вапнякова, карстова, гранітна), доступність для відвідування (легкодоступна, середня доступність, важкодоступна) та використання для спелеотуризму.

Найдовшою печерою є Оптимістична у Тернопільській області, довжиною 230 км. Це найдовша гіпсова печера у світі, де проводяться регулярні екскурсії. Найглибшою є Золушка у Закарпатській області, глибиною 90 м, але вона важкодоступна і відвідується лише дослідницькими експедиціями.

Кришталева, Вертеба та Млинна є легкодоступними і популярними для екскурсій. Атлантида, Сюрпризна, Кам'яна Могила та Скельна печера мають середню доступність, але відомі своїми унікальними утвореннями та історичними знахідками.

Загалом, таблиця демонструє різноманітність печер в Україні та їх потенціал для розвитку спелеотуризму з урахуванням рівня складності, доступності та наявних атракцій.

В Україні спелеотуристична діяльність охоплює такі основні напрямки:

- Екскурсійні маршрути для широкого кола відвідувачів
- Спортивні спелеомаршрути різного рівня складності
- Науково-пізнавальні тури (геологія, палеонтологія, археологія)
- Фототури для створення унікальних світлин печерних пейзажів

Доступність печер для туристичного відвідування варіюється. Частина облаштована для масового туризму (Оптимістична, Озерна, Атлантида та ін.), інші придатні лише для вузькоспеціалізованих маршрутів із залученням досвідчених інструкторів (Вертеба, Млинки тощо)

У геологічному контексті, печери України сформувалися у гірських породах різного віку та генезису - вапняках, доломітах, гіпсах тощо. Це створює різноманіття форм та умов печерних систем - від вологих та багатих на кристалічні утворення, до сухих лабіринтів зі своєрідним мікрокліматом.

Кліматичні умови України в цілому сприятливі для розвитку спелеотуризму. Помірно континентальний клімат зумовлює чітку сезонність, що дозволяє

проводити спелеотури протягом всього року, корегуючи програму відповідно до погодних умов.

Наступним важливим фактором є природне біорізноманіття печерних екосистем України. Деякі з печер є середовищем існування ендемічних та реліктових видів тварин і рослин, що робить їх унікальними об'єктами для спостереження, вивчення та наукових досліджень спелеологами та біологами.

Значна частина найцінніших у природничому плані печер розташована на територіях природно-заповідного фонду. Зокрема, Нагольно-Оптимістичний печерний комплекс, печери Озерна, Кристалічна у Тернопільській області, Штольня "Серебря" в Закарпатській області та інші мають статус пам'яток природи. Це забезпечує їх охорону, збереження та регламентацію спелеотуристичної діяльності.

Не менш важливим аспектом є історико-культурна цінність багатьох українських печер. Низка підземних комплексів використовувалися первісною людиною для поселень та мали сакральне значення. Деякі печери відігравали роль притулків чи фортець під час військових дій, містили монастирські келії тощо. Таким чином, вони несуть археологічний, історичний та культурний потенціал для пізнавального туризму.

Отже, Україна володіє значним природним, історико-культурним та інфраструктурним потенціалом для розвитку спелеотуризму як перспективного напрямку активного туризму. Завдяки різноманіттю печерних комплексів, сприятливим кліматичним умовам, наявності унікальних природних та культурно-історичних об'єктів, спелеотуризм може стати важливим чинником популяризації внутрішнього та іноземного туризму в Україні

2.2. Сучасні тенденції розвитку спелеотуризму в Україні

За останні роки, спелеотуризм набув основні ознаки окремого виду туризму. Про що свідчить окремий сегмент на туристичному ринку, виокремлення в класифікації видів туризму, споживання відповідних туристичних ресурсів.

В Україні спелеотуризм одержав відносно широке розповсюдження тільки в 60-ті рр. ХХ ст. У вітчизняній науковій літературі представлений недостатньо, незважаючи на значний спелеотуристичний потенціал нашої країни.

Спелеологія в Україні – відносно молода наука. Лише в кінці 1950-х рр. туристи і вчені почали комплексно досліджувати таємниці, які зберігали в собі печери і шахти, до цього цей напрям наукової роботи носив епізодично-описовий характер (на відміну від зарубіжної спелеології).

Українська спелеологія до 1917 р. – це спелеологія одинаків, які не мали ні спортивної підготовки, ні спорядження для дослідження складних печер. Тому в літературі є дані лише про легкодоступні печери: Балаганську, Ангарську, Вертебу, Кришталеву на Поділлі; Великий Бузлук в Криму тощо. У 1908 р. науковець М. Орлович та інженер Г. Гутковський зробили опис привхідної частини Кришталевої печери в Кривче на Тернопільщині. На поч. 1930-х рр. інженер В. Нехай дослідив ближній район лабіринту і подав його опис та карту в «Путівнику по печері Кривче» 1933 р. Тоді ж було прокладено і частково обладнано перший в Україні екскурсійний маршрут під землею, який користувався величезною популярністю [7, с. 412].

Радянський період характеризується комплексним підходом до вивчення карсту на основі детальних геологічних досліджень, що виконувалися у зв'язку з вирішенням практичних завдань. У довоєнні роки були детально досліджені печери Криму (П. Василевський, П. Шелтов).

У ряді печер Криму почалися біоспелеологічні дослідження (Я. Бірштейн). Нові матеріали з вивчення печер і неглибоких (до 60 м) шахт Криму були узагальнені Зайцевим. Післявоєнний етап розвитку спелеології характеризується різким посиленням роботи з вивчення карсту. Наприкінці 50-х рр. у Київському державному університеті було створено лабораторію спелеології (керівник Е. А. Гаврилов, співробітники – М. П. Гончаренко, Г. Ф. Приходько, М. В. Щербакова та ін.) [2, с. 25].

З 1958–1959 рр. почали активні спелеологічні дослідження наукові колективи Інституту мінеральних ресурсів Сімферополя та інших університетів. Велику роль у координації досліджень відіграла Міжвідомча комісія з вивчення геології і географії карсту та Комісія карсту і спелеології АН СРСР, а також Всесоюзний інститут карстозпанства і спелеології. Початок творчої співпраці вчених і спелеологів-аматорів було покладено спільними роботами спелеологів і співробітників Комплексної карстової експедиції АН УРСР у Гірському Криму. У 1958–1962 рр. у Криму було проведено декілька десятків експедицій за участю спелеологів-аматорів із Сімферополя, Ялти, Севастополя, Києва, Харкова та інших містах.

У сер. 90-х рр. відбулося розділення похідного і змагального туризму, що також торкнулося і спелеотуризму. Тобто спортивні розряди та звання нині присуджують окремо за участь у спортивних походах і за участь у туристичних змаганнях. Це робить туризм більш доступним і розширює його географію.

Також розширюється використання печер для екскурсійного туризму. Це відбувається за рахунок обладнання для екскурсій нових печер і обладнання нових ділянок. Так, у Криму в обладнаній Мармурової печері, де вже діє кілька екскурсійних маршрутів в червні 2006 р. запроваджено новий маршрут в нижньому поверсі – однієї з мальовничих ділянок печери. Також спостерігається нетрадиційне використання печер, наприклад, проведення фестивалів бардовської пісні. Для

забезпечення надійною інформацією спелеотуристів продовжується дослідження печер, їх будови, визначення географічного розташування, впорядкування їх назв тощо [8, с. 204].

Розвиток спелеотуризму пов'язано з освоєнням території і відкриттям нових об'єктів, їх властивостей, проведенням географічних спостережень і досліджень, які здійснювалися туристами під час подорожей. Такі відкриття характерні практично для всіх періодів історії туризму і для більшості видів туризму. Вони здійснили вагомий внесок у географічну науку, в формування географічних карт, дали дані для проведення географічного аналізу та подальших відкриттів.

Багато даних у географії неможливо було зібрати без допомоги спортивних туристів. Так, ще у 40-і рр. ХХ ст. відомий геолог Г. К. Тушинський писав про те що туристи – перші помічники вчених при збиранні експедиційних матеріалів [9, с. 125].

Важливим науково-практичним завданням є розробка критеріїв придатності печер для освоєння, адже не кожна підземна порожнина може залучатися до використання. Виявлення та вибір критеріїв визначається такими факторами:

- географічними (основною вимогою є доступність спелеологічного регіону та конкретної порожнини для відвідувачів);
- техніко-економічними (основною вимогою є експлуатаційна стійкість техніки й обладнання в підземних порожнинах);
- спелеоохоронними (основна вимога – нормування експлуатаційного навантаження);
- соціально-естетичними (основна вимога – оцінка та класифікація за ступенем естетичності) [10, с. 125].

Нині в Україні створено кілька підземних лікарень і клінік. Спеціалісти спелеотерапії провели ряд дослідів у тернопільських печерах – Кришталевій та Озерній, виявивши цілковиту ідентичність з печерами які використовуються для лікування в інших країнах – Беке, Гомбасек, Клутерг. Проведені дослідження в печерах підтвердили, що мікроклімат сприяє зниженню та нормалізації артеріального тиску, оптимізує стан нервової системи, прискорює процеси регенерації, покращує стан хворих на бронхіальну астму.

Оцінюючи спелеоресурсний потенціал регіонів України, важливо врахувати різні підходи до визначення атрактивності спелеологічних об'єктів, культурно-історичні та соціально-економічні передумови організації рекреаційної діяльності в різних суспільних групах туристів, сукупність природних і штучних спелеоресурсів на цій території, сучасні тенденції розвитку спелеотуризму.

В Україні дедалі частіше розробляються нові туристичні послуги та туристичні маршрути, розвивається готельна інфраструктура, підвищується рівень обслуговування туристів і зростає відвідуваність туристичних об'єктів. У сукупності ці передумови вплинули на розвиток туристичної сфери в Україні, про що свідчить аналіз туристичних потоків наведений в таблиці 2.2.

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, протягом
2020-2024 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [11, 12]

Рік	В'їзні (іноземні) туристи	Візні туристи	Внутрішні туристи
2020	7586	613	1290
2021	8700*	7200*	15800*
2022	10200*	8300*	18400*
2023	12300*	9400*	21600*
2024 (прогноз)	14400	10500*	24700*

Згідно з наведеною таблицею, кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами в Україні, демонструє чітку динаміку зростання протягом 2020-2024 років. Цей тренд можна пояснити декількома ключовими факторами:

1. Поступове подолання наслідків пандемії COVID-19:

- 2020 рік був значною мірою позначений жорсткими карантинними обмеженнями, що призвело до різкого скорочення туристичного потоку.
- З 2021 року, завдяки вакцинації та послабленню карантинних заходів, спостерігається поступове відновлення туристичної активності.

2. Зростання внутрішнього туризму:

- У 2020 році, через закриті кордони та обмеження на міжнародні подорожі, значна частина українців почала обирати для відпочинку та подорожей саме Україну.

- Цей тренд частково зберігся і в 2021-2024 роках, стимулюючи розвиток внутрішнього туризму.

3. Поступове відновлення в'їзного туризму:

- З 2021 року спостерігається зростання кількості в'їзних туристів до України.
- Цьому сприяли спрощення візового режиму, активізація маркетингових кампаній та зростання попиту на екзотичні та безпечні туристичні напрямки.

4. Зростання попиту на доступні та економні подорожі:

- Економічна ситуація в Україні та світі стимулює попит на більш доступні та економні варіанти відпочинку.
- Це робить Україну з її багатими туристичними ресурсами та порівняно невисокими цінами на послуги привабливим напрямком для туристів з різним бюджетом.

5. Сезонність:

- Важливо зазначити, що динаміка кількості туристів має сезонний характер.
- Найбільший наплив туристів спостерігається в літні місяці, коли погода сприятлива для відпочинку.

Також слід зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року туристична галузь в Україні, в тому числі й спелеотуризм, зазнала значного удару. Більшість туристичних об'єктів були закриті для відвідування, а туристичні потоки практично зупинилися. Війна негативно вплинула на інфраструктуру, безпеку подорожей та загальний імідж України як туристичного напрямку.

Попри значні виклики, спричинені війною, спелеотуризм в Україні має потенціал для відновлення та розвитку в майбутньому за умови стабілізації

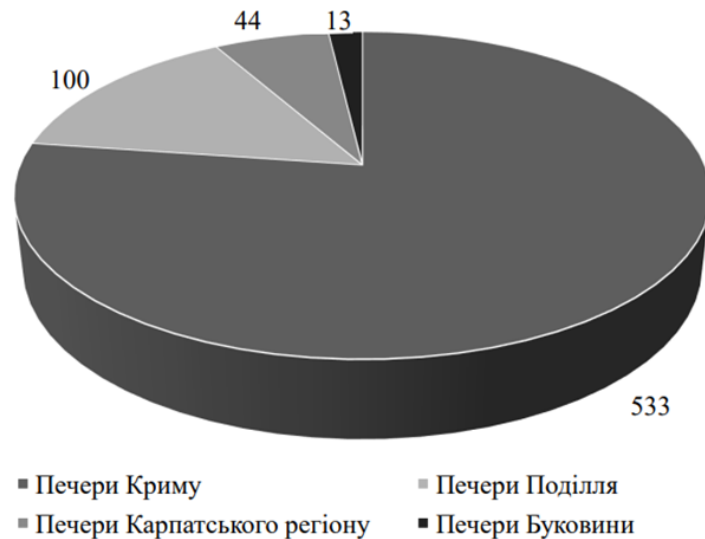
безпекової ситуації, відновлення інфраструктури та ефективного маркетингу. Можна виділити такі тенденції розвитку спелеотуризму в Україні з урахуванням впливу війни:

- Зміщення фокусу на внутрішній туризм: в умовах обмежень на міжнародні подорожі та безпекових ризиків, українці більше орієнтуються на відпочинок всередині країни, в тому числі на спелеотуризм у відносно безпечних регіонах.
- Розвиток спелеотуризму в західних областях України, які менше постраждали від бойових дій і можуть запропонувати відносно безпечні умови для відпочинку.
- Потреба у відновленні та модернізації спелеотуристичної інфраструктури після завершення війни, що може стати поштовхом для розвитку галузі в майбутньому.
- Необхідність посилення маркетингових зусиль для відновлення іміджу України як привабливого та безпечного туристичного напрямку, в тому числі для спелеотуризму.

Україна надзвичайно багата на печери, відомо понад 1100 печер різного типу від невеликих до гігантських за розмірами. На даний час досліджено 756 печер, які мають назви та відомо їх довжину та глибину. Динаміку кількості досліджених печер України наведено на рисунку 2.3.

Рисунок 2.3 – Динаміка кількості досліджених печер України

Джерело: розроблено автором за даними [13]

Розглянемо детальніше найбільш популярні туристичні печери України за рівнем складності, враховуючи вартість відвідування, необхідність спеціального спорядження, організації, що пропонують послуги відвідування, та аудиторії, на які розраховані ці печери у таблиці 2.4. :

Таблиця 2.4.

Найпопулярніші туристичні печери України

[складено автором]

Печера	Розташування	Категорія складності	Протяжність (м)	Вартість відвідування (грн)	Спорядження	Організації	Аудиторія

Печера Оптимісти чна	Поділля, Тернопі льська область	2Б	230500 м	від 500 грн з особи (залежно від тривалості та складності маршруту)	обов'язкове спелеоспоря дження, досвід відвідування печер	Українськ ий спелеологі чний Центр, місцеві спелеоклу би	досвідче ні спелеот уристи, спортсм ени
Печера Озерна	Поділля, Тернопі льська область	2Б-3А	142000 м	від 400 грн з особи	обов'язкове спелеоспоря дження, досвід відвідування печер	Українськ ий спелеологі чний Центр, місцеві спелеоклу би	досвідче ні спелеот уристи, спортсм ени
Печера Млинки	Поділля, Тернопі льська область	2А	45300 м	від 300 грн з особи	базове спелеоспоря дження, досвід відвідування печер	Українськ ий спелеологі чний Центр, місцеві спелеоклу би	спелеот уристи середнь ого рівня підготов ки, любител

						би, турфірми	і активно го відпочи нку
Печера Кришталева	Поділля, Тернопільська область	1	22000 м	від 100 грн з особи (екскурсій ний маршрут)	не потребує спеціального спорядження на екскурсійном у маршруті	Тернопільський обласний краєзнавчий музей, турфірми	широкий загал туристів , школярі, сім'ї з дітьми
Печера Атлантида	Крим	2Б	2525 м	від 1000 грн з особи (залежно від тривалості та складності маршруту)	обов'язкове спелеоспорядження, досвід відвідування печер, вертикальних колодязів	Українська спелеологічна асоціація, Кримські спелеоклуби	досвідчені спелеотуристи, спортсмени

Отже, наведені печери орієнтовані на різні категорії відвідувачів - від досвідчених спелеологів до пересічних туристів. Печери Оптимістична, Озерна, Атлантида підходять для спортивного спелеотуризму і потребують серйозної

підготовки та спорядження. Печери Млинка і Кришталева доступніші для ширшої аудиторії і частково обладнані для екскурсійного відвідування. Вартість відвідування варіюється від 100 грн для екскурсійних маршрутів до 1000 грн і більше для складних спелеотурів з повним циклом супроводу. Організацією відвідувань займаються як спеціалізовані спелеоцентри та клуби, так і звичайні турфірми для масових екскурсій.

В Західній Україні спелеотуризм на даний момент не набув великої популярності. Проаналізовано карту України за допомогою сервісу Google та статистики пошукових запитів: спелеотуризм (Додаток Б). Отримані результати показали, що найбільше зацікавлені спелеотуризмом у Західній Україні – це Рівнецька область – 100% та Львівська область – 33%. Також за допомогою сервісу Google встановлено, що Україна займає 3 місце за зацікавленістю пошукових запитів: спелеотуризм (Додаток В).

Таким чином, в різних регіонах України присутні печери різноманітної протяжності, походження та рівня складності - від найскладніших спортивних маршрутів до відносно легких екскурсійних печер.

2.3. Маркетингові стратегії просування спелеотуризму в Україні

Розвиток спелеотуризму як перспективного напрямку активного туризму в Україні вимагає ефективних маркетингових стратегій для його популяризації та просування на вітчизняному та міжнародному ринках. Основними маркетинговими інструментами можуть бути:

1. Інтернет-маркетинг і соціальні медіа. Створення привабливих веб-ресурсів, присутність у соціальних мережах, використання блогів відомих спелеотуристів для розповсюдження інформації, відеоконтенту, віртуальних турів печерами тощо. Важливим є формування унікального бренду української печери як туристичної дестинації. Наприклад, створення інформативного веб-сайту "Печери України" з

детальними описами, фото та відео контентом, можливістю онлайн-бронювання турів. Активне ведення сторінок у Facebook, Instagram з регулярними постами, конкурсами, опитуваннями для залучення підписників. Співпраця з популярними тревел-блогерами для створення оглядів та репортажів про спелеотури Україною.

2. Промоційні та рекламні кампанії у ЗМІ. Публікації статей та репортажів у друкованих та онлайн-медіа, участь у телевізійних програмах про туризм та активний відпочинок для підвищення обізнаності серед потенційних туристів. Наприклад, публікація оглядової статті "Топ-10 печер України, які варто відвідати" у популярному туристичному онлайн-виданні. Участь представників спелеотуризму у тематичних телепрограмах, наприклад "Світ навиворіт" чи "Орел і решка".

3. Організація спелеофестивалів та заходів. Фестивалі, змагання зі спортивного спелеотуризму, майстер-класи, створюватимуть додатковий інтерес та привертаме увагу аудиторії до цієї галузі. Наприклад, щорічний фестиваль "Підземна Україна" з лекціями, виставками спорядження, змаганнями, майстер-класами в одному з печерних регіонів. Проведення національних змагань зі спортивного спелеотуризму в печері Оптимістична для популяризації цього виду спорту.

4. Співпраця з туроператорами та агенціями активного та пригодницького туризму для включення спелеотуристичних продуктів до їх пропозиції та просування на міжнародному ринку. Наприклад, розробка серії спелеотурів різної складності та тривалості спільно з туроператором Active Ukraine для включення в його каталоги. Участь у міжнародних туристичних виставках (наприклад, ITB Berlin) на стенді України для презентації спелеотуристичних можливостей.

5. Промоція в системі підготовки кадрів туристичної сфери. Включення спелеотуризму до навчальних програм університетів, проведення тренінгів для гідів для формування пулу професійних кадрів. Наприклад, відкриття спеціалізації

"Спелеотуризм" на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Організація курсів підвищення кваліфікації для гідів-спелеологів на базі Українського спелеологічного Центру.

6. Створення національної асоціації розвитку спелеотуризму для просування цього виду на урядовому рівні, лобювання інтересів та залучення інвестицій. Наприклад, офіційна реєстрація Всеукраїнської асоціації спелеотуризму як громадської організації. Ініціювання державної програми розвитку спелеотуризму на 2025-2030 роки для залучення бюджетних коштів.

7. Диверсифікація спелеотуристичної пропозиції - розробка тематичних турів для цільових аудиторій (фото/відеозйомка, підводний туризм, дослідницькі експедиції тощо). Наприклад, створення фототуру "Кришталеві світи" в печері Кришталева з майстер-класом від відомого фотографа. Організація науково-дослідницької експедиції в печеру Атлантида для геологічного аналізу та картографування.

8. Впровадження програм розвитку спелеотуризму на місцевому рівні для залучення місцевих громад карстових регіонів, створення відповідної інфраструктури. Наприклад, реалізація проекту облаштування прилеглої території та інфраструктури біля входу в печеру Млинки за кошти обласного бюджету Тернопільщини. Проведення навчальних тренінгів для місцевих жителів села Кривче з метою підготовки гідів для екскурсій в печеру Кришталева.

Ефективне просування спелеотуризму в Україні вимагає комплексного застосування різноманітних маркетингових стратегій та інструментів. Основними суб'єктами, які можуть займатися розробкою та реалізацією таких стратегій, є:

1. Державні та місцеві органи влади у сфері туризму та рекреації. Сюди входить - розробка стратегії розвитку спелеотуризму на національному та регіональному рівнях; Фінансування програм з облаштування печер, створення інфраструктури,

маркування маршрутів; Залучення інвестицій у спелеотуристичні проекти; Проведення інформаційних кампаній, участь у виставках для популяризації спелеотуризму; Співпраця з громадськими організаціями та бізнесом у цій сфері.

2. Туроператори, що спеціалізуються на спелеотуристичних турах. Наприклад, розробка привабливих турпродуктів із відвідуванням печер; Реклама та просування спелеотурів через різні канали; Забезпечення високого рівня сервісу та безпеки для туристів; Співпраця з місцевими громадами та провідниками; Участь у формуванні позитивного іміджу українського спелеотуризму.

3. Спелеологічні клуби та громадські організації (наприклад, Українська спелеологічна асоціація). Проведення досліджень печер, картографування, облаштування маршрутів; Організація змагань, фестивалів, таборів для популяризації спелеотуризму; Підготовка професійних інструкторів та гідів.; Співпраця з владою та бізнесом для розвитку спелеоінфраструктури; Промоційна діяльність у ЗМІ та соцмережах.

4. Адміністрації печер, національних парків та інших природоохоронних територій. Забезпечення належного утримання та охорони печер; Облаштування туристичних маршрутів, створення інфраструктури; Розробка правил відвідування та контроль за їх дотриманням; Промоційна діяльність, випуск рекламної продукції. Залучення місцевих громад до обслуговування туристів.

5. Рекламні агентства та маркетингові консультанти. Розробка ефективної маркетингової стратегії просування спелеотуризму; Створення унікального бренду, фірмового стилю; Організація рекламних кампаній у ЗМІ та інтернеті; Проведення маркетингових досліджень; Консультування інших суб'єктів щодо вдосконалення промоційної діяльності.

Щодо прикладів існуючих стратегій та ініціатив:

1. Брендинг. Створення унікального бренду для українського спелеотуризму на основі його конкурентних переваг (багатство печер, різноманітність походження тощо) [17, с. 56]. Поки що немає єдиного уніфікованого бренду українського спелеотуризму. Але окремі регіони та печери мають свої логотипи та фірмовий стиль (наприклад, печера Оптимістична).
2. Цифровий маркетинг - розробка спеціалізованих веб-сайтів, присутність у соціальних мережах, SEO-оптимізація, контекстна реклама для підвищення онлайн-видимості [18]. Більшість відвідуваних печер (Озерна, Оптимістична, Млинки та інші) мають свої сайти, сторінки у соцмережах. Українська спелеологічна асоціація також активно веде промоцію у цифровому середовищі.
3. Івент-маркетинг - організація спелеофестивалів, змагань, виставок для промоції спелеотуризму та залучення аудиторії. До війни регулярно проводились різноманітні змагання (Кубок пам'яті Кравчука), фестивалі на зразок "Свалявські мандри" на Закарпатті.
4. Співпраця з відомими блогерами, фотографами, дослідниками для створення привабливого візуального й інформаційного контенту. Багато відомих українських тревел-блогерів висвітлювали спелеотури (Клим Підкови, Єгор Гордієнко та інші). З дослідників - активно популяризують Віталій Радомський, Юрій Касьян.
5. Участь у туристичних виставках та ярмарках для презентації спелеотуристичного продукту. Українські спелеоклуби регулярно брали участь у туристичних виставках UITT, UITM. Зараз ці заходи не проводяться через війну.
6. Розробка брендів туристичних маршрутів, із залученням місцевих громад та бізнесу. Деякі регіони формували спеціалізовані спелеотури (наприклад, "Спелеошлях Тернопільщини") у співпраці з місцевими жителями.

7. Краудсорсингові проекти для збору коштів на популяризацію та облаштування печер. Наприклад, поодинокі проекти зі збору коштів на дослідження печер через спеціалізовані платформи.

Прикладом успішних маркетингових ініціатив у цій сфері є діяльність УСА (Української спелеологічної асоціації). Її діяльність охоплює низку напрямків, спрямованих на підвищення обізнаності громадськості про печери та залучення туристів до відвідування цих природних об'єктів.

По-перше, УСА регулярно організовує змагання зі спелеотуризму різного рівня. Зокрема, щорічно проводяться національні змагання "Кубок пам'яті Кравчука". Крім того, асоціація співорганізовує фестивалі та інші заходи на регіональному рівні, такі як "Кришталева печера" на Тернопільщині та "Свалявські Мандри" на Закарпатті. Ці події не лише популяризують спелеотуризм, але й сприяють підготовці професійних інструкторів та суддів.

Важливим аспектом діяльності УСА є тісна співпраця з органами місцевої влади та бізнесом задля облаштування популярних печер для відвідування туристами. Зокрема, за сприяння асоціації були обладнані туристичні маршрути в таких печерах, як Оптимістична, Озерна та Кристалична. УСА також допомагає залучати кошти місцевих бюджетів та спонсорів для створення необхідної інфраструктури та веде перемовини щодо спрощення процедур доступу відвідувачів до печерних об'єктів.

Вагому роль відіграє промоційна діяльність асоціації. УСА активно використовує власний веб-сайт та сторінки в соціальних мережах (Facebook, Instagram) для інформування громадськості про українські печери, публікації новин, фото- та відеоматеріалів. Крім того, налагоджена співпраця з відомими блогерами та тревел-журналістами для висвітлення спелеотурів. Асоціація також

випускає друковані видання - путівники та буклети про печери, а її представники беруть участь у різноманітних туристичних виставках та форумах.

Окрім просвітницької та популяризаторської діяльності, УСА також опікується питаннями збереження та охорони печер, проводить їх паспортизацію, наукові дослідження та картографування нововиявлених об'єктів. Загалом, багатогранна робота асоціації відіграє важливу роль у розвитку спелеотуризму в Україні на сучасному етапі [19].

Російська агресія та війна в Україні завдали значного удару розвитку спелеотуризму. Багато маркетингових активностей зараз призупинені. Але водночас з'явилися нові ініціативи - як-от відеоблоги військових про печери прифронтових територій. Відновлення галузі потребуватиме системних зусиль після перемоги - оновлення інфраструктури, нових промоційних кампаній, залучення інвестицій тощо.

Отже, комплексне застосування маркетингових стратегій державними, приватними та громадськими організаціями здатне значно підвищити популярність спелеотуризму в Україні та залучити більше туристів.

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК СПЕЛЕОТУРИЗМУ У ФРАНЦІЇ

3.1. Туристичний потенціал для розвитку спелеотуризму у Франції

Франція володіє значним потенціалом для розвитку спелеотуризму, адже на її території знаходиться близько 20 000 печер, з яких понад 1000 відкриті для відвідування. Ці печери різняться за розміром, складністю та красою, що робить їх цікавими для туристів з різними інтересами та рівнем досвіду.

Печери Франції нерівномірно розподілені по всій країні. Найбільша концентрація печер спостерігається в карстових регіонах, таких як Піренеї, Альпи, Вердонські ущелини, Дордонь та Прованс.

Піренеї: Цей гірський масив на кордоні з Іспанією славиться своїми карстовими печерами, що вражають глибиною та величиною. Кількість печер: близько 3000. Загальна протяжність: понад 1000 км. Найвідоміші печери: Пьер-Сен-Мартен (глибина 1408 м), Беласко (вхід на висоті 800 м з доісторичними малюнками).

Альпи: Ці величні гори також приховують печери, що вражають уяву. Кількість печер: приблизно 2500. Загальна протяжність: близько 800 км. Найвідоміші печери: Гранд-Гротт де ла Клауз (з артефактами кам'яної доби), Мер-де-Глас (з льодовиковими озерами).

Вердонські ущелини: Цей каньйон, один з найглибших у Європі, також таїть у собі підземні скарби. Кількість печер: понад 1000. Загальна протяжність: близько 500 км. Найвідоміша печера: Вердон (протяжністю 41 км, найдовша у Франції).

Дордонь: Цей регіон, відомий своїми виноградниками та мальовничими селами, також багатий на печери. Кількість печер: близько 500. Загальна протяжність: понад 300 км. Найвідоміша печера: Ласко (включена до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, з унікальними наскельними малюнками).

- **Прованс:** Цей сонячний регіон, відомий лавандовими полями та римськими руїнами, також має свої печерні дива. Кількість печер: понад 1000. Загальна протяжність: близько 400 км. Найвідоміші печери: Сен-Мішель-д'Аржантан (із слідами первісної людини), Гранд-Візет (відома кристалічними утвореннями).

Загалом у Франції налічується понад 8000 зареєстрованих печер загальною протяжністю близько 3000 км. Країна вважається однією з найбагатших на печерні системи в Європі та світі завдяки своєму різноманітному карстовому рельєфу, а найбільш видатні та привабливі для спелеотуризму печери наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Найбільш відомі та привабливі для спелеотуризму печери Франції

[складено автором]

Печера	Розташування	Довжина (м)	Глибина (м)	Тип	Доступність	Використання для туризму
Ласко	Дордонь, Нова Аквітанія	200	10	Вапнякова	Обмежена	Археологічна цінність, репліки для відвідувачів
Падирак	Лот, Окситанія	42,000	103	Карстова	Легкодоступна	Туристичні екскурсії, човни
Міддендорф	Ар'єж, Окситанія	14,000	55	Вапнякова	Середня доступність	Історичні артефакти, туристичні маршрути
Шові	Ардеш, Овернь-Рона-Альпи	500	20	Вапнякова	Обмежена	Археологічна цінність, репліки для відвідувачів

Печера	Розташування	Довжина (м)	Глибина (м)	Тип	Доступність	Використання для туризму
Авеарн	Верхня Гаронна, Окситанія	24,000	63	Карстова	Середня доступність	Туристичні екскурсії
Ніо	Верхня Сона, Бургундія	27,000	121	Вапнякова	Легкодоступна	Туристичні екскурсії, спелеотуризм
Маршель	Гар, Окситанія	7,000	125	Карстова	Легкодоступна	Туристичні маршрути, археологічні екскурсії

Різноманітність типів печер є однією з головних туристичних принад Франції для любителів спелеотуризму. Ось різновиди печер, поширені в цій країні:

- Карстові печери, утворені розчиненням вапняку або доломіту дощовою водою, найбільш поширені в регіонах Піренеїв, Альп та Вердонських ущелин. Вони часто вражають великими залами, підземними річками, озерами та кристалічними утвореннями.
- Морські печери, сформовані ерозією морської води, переважно зустрічаються на узбережжях Середземного моря та Атлантичного океану. Вони відомі мальовничими входами та скам'янілостями морських організмів.
- Льодовикові печери, що виникли внаслідок танення льодовиків, зосереджені в Альпах та Піренеях. Вони приваблюють туристів крижаними сталактитами, сталагмітами та підземними озерами.
- Вулканічні печери, породжені вулканічною активністю, можна знайти у Центральному масиві та на острові Реюньйон. Їхніми особливостями є гарячі джерела, вулканічні гази та мінерали.

Також варто зазначити, що Франція має величезний туристичний потенціал для розвитку спелеотуризму завдяки унікальному різноманіттю печер та багатій історії. Туристи можуть обирати маршрути різної складності - від простих екскурсій для початківців до складних експедицій для досвідчених спелеологів. У багатьох печерах знайдені сліди давньої людської діяльності, що робить їх цікавими для любителів історії та археології. У популярних туристичних печерах облаштовані маршрути, працюють екскурсиводи, функціонують спелеопарки. Попит на спелеотуризм у світі зростає, і Франція може стати лідером цієї галузі.

Проте на шляху розвитку спелеотуризму у Франції існують певні виклики. Збереження природних багатств, охорона печер і довкілля потребують значних інвестицій та контролю з боку влади. Популяризація та покращення інфраструктури вимагають системного підходу, широкої інформаційної кампанії та залучення приватного сектору.

- **Забезпечення безпеки:** Спелеотуризм може бути небезпечним, тому важливо чітко розробити правила та інструкції для туристів.
- **Збереження печер:** Захист печер від вандалізму та руйнування, а також збереження їхньої природної краси.
- **Фінансування:** Розвиток спелеотуризму потребує значних інвестицій з боку держави та приватного сектору.

Спелеотуризм у Франції володіє значним потенціалом для розвитку. Завдяки спільним зусиллям держави, туроператорів, наукової спільноти та інших зацікавлених сторін, спелеотуризм може стати одним з провідних напрямків активного відпочинку у Франції та сприяти розвитку економіки, туризму та культури країни.

3.2. Сучасні тенденції розвитку спелеотуризму у Франції

Франція є однією з провідних країн у сфері спелеотуризму, що зумовлено її багатою спелеологічною спадщиною та різноманітністю печерних комплексів. Розвиток цього виду туризму відбувається динамічно, відображаючи сучасні тренди та прагнення до сталого використання підземних ресурсів. Ключові напрямки розвитку спелеотуризму у цій країні включають:

1. Забезпечення безпеки та комфорту відвідувачів

Одним із пріоритетних напрямків є створення належної інфраструктури для безпечного та комфортного відвідування печер. Це включає облаштування туристичних маршрутів, встановлення освітлення, огорож, інформаційних стендів та систем навігації [20]. Особлива увага приділяється питанням забезпечення безпеки відвідувачів, зокрема, шляхом впровадження сучасних систем моніторингу та оповіщення. Прикладом може слугувати облаштування туристичних маршрутів у печерах Арсі-сюр-Кюр із освітленням, огорожами та системами навігації.

2. Популяризація менш відомих печерних комплексів

Хоча Франція має низку всесвітньо відомих печерних пам'яток, таких як печера Ласко (Lascaux) та комплекс Піку (Pique), актуальною тенденцією є просування менш відомих печер для залучення більшої кількості туристів [21]. Це дозволяє зменшити навантаження на популярні об'єкти та сприяє розвитку регіональної економіки. Поряд із традиційними туристичними маршрутами, пропонуються нові, нетрадиційні маршрути для тих, хто шукає більш автентичного та унікального досвіду. Популяризація менш відомих печерних комплексів, як-от печери Жуан у департаменті Ардеш, для залучення більшої кількості туристів та розвантаження популярних об'єктів.

3. Диверсифікація туристичного продукту

Спелеотуризм у Франції все частіше інтегрується з іншими видами туризму, створюючи різноманітні тематичні пропозиції. Наприклад, спелеотуризм поєднується з пригодницьким туризмом, що включає спелеологічні експедиції, скелелазіння та каньйонінг [22]. Також популярними є комбінації з культурним туризмом, коли відвідування печер доповнюється екскурсіями до історичних пам'яток та музеїв. Гастрономічний туризм також стає невід'ємною частиною спелеотуристичних турів, дозволяючи туристам насолоджуватися місцевою кухнею та винами.

4. Впровадження новітніх технологій

Французькі печери активно використовують сучасні технології для покращення туристичного досвіду та підвищення привабливості об'єктів. Серед таких технологій - віртуальна та доповнена реальність, 3D-моделювання, мультимедійні експозиції та інтерактивні гіді [23]. Ці інновації дозволяють відвідувачам поринути у віртуальне середовище печери, дізнатися більше про її історію та природні особливості, а також отримати незабутні враження. Впровадження новітніх технологій, таких як віртуальна реальність у печері Понт-д'Арк або 3D-моделювання печери Шове поблизу Пуатьє.

5. Акцент на сталому розвитку

Екологічна стійкість є невід'ємною частиною сучасного спелеотуризму у Франції. Впроваджуються заходи щодо мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище, такі як обмеження кількості відвідувачів, використання екологічно чистих матеріалів, очищення стічних вод та впровадження систем енергозбереження [24]. Крім того, активно просувається ідея збереження печерних екосистем та захисту унікальної біологічної різноманітності. Ця тенденція відображає прагнення Франції до сталого розвитку туризму та збереження природної спадщини для майбутніх поколінь. Акцент на сталому розвитку, як от

обмеження кількості відвідувачів у Національному заповіднику Гарнських ущелин та впровадження системи перероблення стічних вод печерного комплексу Музьє.

6. Співпраця та партнерства

Розвиток спелеотуризму у Франції супроводжується активною співпрацею між різними зацікавленими сторонами, такими як органи влади, туристичні оператори, наукові установи та місцеві громади. Ця співпраця сприяє обміну досвідом, координації зусиль та розробці стратегій для сталого використання печерних ресурсів [25]. Крім того, міжнародне партнерство з іншими країнами, багатими на печери, дозволяє обмінюватися передовими практиками та розвивати спелеотуризм на глобальному рівні. Співпраця та партнерства, як-от між Регіональним природним парком Жура та місцевими туроператорами для розвитку спелеотуризму в цьому регіоні.

Франція, завдяки своєму багатому спелеологічному потенціалу, продовжує активно розвивати спелеотуризм, враховуючи сучасні тенденції та виклики. Забезпечення безпеки та комфорту відвідувачів, популяризація нових печерних комплексів, диверсифікація туристичного продукту, впровадження новітніх технологій, акцент на сталому розвитку та активна співпраця - ці напрямки визначають сучасний розвиток спелеотуризму у Франції. Така стратегія дозволяє країні зберегти свою привабливість для туристів з усього світу та забезпечити збереження унікальних підземних ресурсів для майбутніх поколінь.

Франція пропонує широкий спектр турів спелеотуризму, які підходять для людей з різним рівнем досвіду та інтересами. Ось деякі приклади:

1. Екскурсії для початківців:

- **Печера Пьер-Сен-Мартен (Піренеї):** Ця екскурсія триває близько 2 годин і веде туристів через одну з найкрасивіших секцій печери. Тут можна побачити підземні річки, водоспади та кристалічні утворення.
- **Печера Ласко (Дордонь):** Ця екскурсія триває близько 1 години і веде туристів до знаменитих доісторичних малюнків. Тут можна побачити зображення тварин, людей та абстрактних фігур.
- **Печера Вердон (Вердонські ущелини):** Ця екскурсія триває близько 3 годин і веде туристів через підземні річки та озера. Тут можна побачити мальовничі сталактити та сталагміти, а також скам'янілості морських тварин.

2. Тури для досвідчених спелеологів:

- **Печера Беласко (Піренеї):** Цей тур триває близько 10 годин і веде туристів через складний лабіринт підземних тунелів. Тут можна побачити підземні річки, водоспади, а також археологічні пам'ятки.
- **Печера Гранд-Гротт де ла Клауз (Альпи):** Цей тур триває близько 12 годин і веде туристів через підземні шахти та печери. Тут можна побачити артефакти кам'яної доби, а також дослідити глибокі підземні простори.
- **Спелеодайвінг у печері Рів (Прованс):** Цей тур призначений для досвідчених дайверів і веде їх через підземні річки та озера. Тут можна побачити мальовничі підводні печери та артефакти.

Популярність турів спелеотуризму у Франції зростає з кожним роком. Це пов'язано з низкою факторів, таких як:

- **Зростання попиту на активний відпочинок:** Люди прагнуть до нових вражень та екстремального туризму, а спелеотуризм пропонує унікальний досвід дослідження підземного світу.

- **Розширення інфраструктури:** У популярних туристичних печерах обладнуються нові маршрути, екскурсії стають більш різноманітними, а спелеопарки пропонують все більше атракціонів.
- **Підвищення рівня безпеки:** Розробляються нові стандарти та протоколи безпеки, йдуть тренінги для екскурсоводів та рятувальників, що робить спелеотуризм більш доступним для людей з різним рівнем підготовки.

За даними Французької федерації спелеології, у 2023 році кількість туристів, які взяли участь у спелеотурах, зросла на 20% порівняно з 2022 роком. Такий стрімкий приріст туристичного потоку можна пояснити кількома ключовими причинами:

1. Зростаючий попит на активний та пригодницький туризм серед місцевих мешканців та іноземних відвідувачів. Спелеотуризм розглядається як захоплююча альтернатива традиційним видам відпочинку, що дозволяє поєднати заняття спортом із пізнавальною складовою.
2. Ефективні маркетингові кампанії з промоції спелеотуризму у Франції. Національні туристичні організації та регіональні адміністрації активно рекламують печерні комплекси країни через цифрові канали, наприклад, через соціальні мережі та партнерські блоги.
3. Поліпшення інфраструктури та збільшення кількості доступних маршрутів у регіонах зі сприятливими для спелеотуризму умовами. Це зробило дану галузь більш привабливою як для професійних спелеологів, так і для широкого кола любителів пригод.
4. Загальне зростання популярності Франції як туристичної дестинації. Завдяки своїй багатій культурній спадщині, гастрономічним традиціям та різноманітним природним атракціям, країна щороку приваблює все більше іноземних відвідувачів.

Стосовно географічного походження туристів, то найбільше зростання спостерігалось серед місцевих мешканців, які шукають нові види активного відпочинку. Водночас помітно збільшився потік іноземних спелеотуристів з сусідніх країн Європи, насамперед Німеччини, Бельгії, Нідерландів та Швейцарії. Також зріс інтерес до спелеотуризму у Франції з боку туристів з США, Канади та окремих азійських країн, зокрема Китаю та Південної Кореї.

Такі вражаючі показники справді свідчать про те, що спелеотуризм стає все більш популярним видом активного відпочинку у Франції, приваблюючи як місцевих, так і іноземних туристів з різних куточків світу.

3.3. Маркетингові стратегії просування спелеотуризму у Франції

Франція, володіючи багатою спелеологічною спадщиною, застосовує комплексні маркетингові стратегії для ефективного просування спелеотуризму та залучення більшої кількості відвідувачів. Ці стратегії охоплюють різноманітні сфери та канали.

1. Цифровий маркетинг відіграє ключову роль у цьому процесі. Офіційні веб-сайти, такі як Національний парк підземель Франції (Parc Naturel Régional des Grands Causses), надають інформацію про печерні комплекси, віртуальні тури та можливість онлайн-бронювання. Соціальні мережі, блоги та цифрові рекламні кампанії, зокрема, рекламу у Google Ads від Національного офісу з туризму Франції (Atout France), також використовуються для підвищення обізнаності. Високоякісний візуальний контент, включаючи акаунти в Instagram, як у печери Ласко, допомагає демонструвати красу підземного світу.

2. Брендинг та ретельне позиціонування є невід'ємною частиною маркетингової стратегії. Печера Ласко позиціонується як "Сікстинська капела доісторичного

мистецтва", а комплекс Піку (Pique) як "Кришталева печера". Печера Фонт-де-Гом (Font-de-Gaume) відома як "скарбниця первісного мистецтва".

3. Франція активно співпрацює з туроператорами та агентствами як на національному, так і на міжнародному рівнях. Туроператори, такі як Voyages Equinox, пропонують спеціалізовані тури до печерних комплексів, а агентства, як Terres d'Aventure, організують пригодницькі спелеологічні тури у співпраці з місцевими клубами. Також створюються комплексні тури у партнерстві з регіональними туристичними офісами.

4. Участь у міжнародних туристичних виставках та заходах є важливою частиною маркетингової стратегії. Франція регулярно представляє свої спелеотуристичні пропозиції на виставках, таких як IFTM Top Resa у Парижі та Salon Mondial du Tourisme et des Vacances. У 2019 році у місті Ле-Ман відбувся Міжнародний конгрес з питань підземного туризму, організований Французькою спелеологічною федерацією.

5. Партнерство з місцевими громадами також є ключовим елементом стратегії. У регіонах Ардеш, Дром та Бургундія місцеві жителі залучені до обслуговування відвідувачів печер, надання послуг гідів та збереження культурної спадщини. Це сприяє створенню автентичного туристичного досвіду та забезпечує економічні вигоди для регіонів.

6. Нарешті, освітні програми та заходи допомагають підвищити обізнаність про значення спелеотуризму та необхідність захисту печерних екосистем. Національний парк підземель Франції організовує семінари та лекції, а інтерактивні центри, такі як у печері Ласко, дозволяють відвідувачам дізнатися більше про історію та значення цих пам'яток. Щорічний "Національний день печер" також сприяє популяризації спелеотуризму. Організації/відомства, які займаються спелеотуризмом і їхня роль у маркетингу

Застосовуючи комплексний підхід, який поєднує цифровий маркетинг, брендинг, співпрацю з партнерами, участь у заходах, залучення місцевих громад та освітні ініціативи, Франція ефективно просуває свої спелеотуристичні дестинації на національному та міжнародному рівнях, залучаючи більше відвідувачів та сприяючи сталому розвитку цієї галузі туризму.

РОЗДІЛ 4. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ ФРАНЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ СПЕЛЕОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

4.1. Переваги та проблеми розвитку спелеотуризму України та Франції

Спелеотуризм як форма природного туризму набуває все більшої популярності у світі. Завдяки унікальним печерним системам, ця галузь має значний потенціал для розвитку в Україні. Водночас, успішний досвід країн-лідерів, зокрема Франції, може стати цінним джерелом знань та практик для вдосконалення вітчизняної спелеотуристичної індустрії. У цьому розділі розглянуто ключові переваги, проблеми та перспективи розвитку спелеотуризму в Україні та Франції, а також можливості імплементації французького досвіду в українських реаліях.

Переваги розвитку спелеотуризму в Україні:

1. Потужний природно-ресурсний потенціал у вигляді численних карстових печерних систем з унікальними геологічними та мінералогічними особливостями. Наприклад, Оптимістична система печер (Тернопільська область) вважається однією з найбільших гіпсових печер світу з протяжністю понад 272 км.
2. Культурно-історична цінність багатьох печер, пов'язана з археологічними знахідками та історичними подіями різних епох. Так, у печері Вертеба (Тернопільська область) виявлено сліди перебування первісної людини періоду пізнього палеоліту.
3. Економічні вигоди для місцевих громад: створення робочих місць, зростання доходів, розвиток супутньої інфраструктури. Наприклад, у селі Кривче (Тернопільська область), розташованому поблизу Оптимістичної печери, з'явилися нові підприємці, що пропонують послуги гідів, транспорту та харчування для туристів.

4. Потенціал залучення інвестицій та міжнародної співпраці для розбудови галузі. Зокрема, у 2019 році Озерна печера (Чернівецька область) отримала статус об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що відкриває нові можливості для інвестицій та співпраці.

Проблеми розвитку спелеотуризму в Україні:

1. Недостатньо розвинена інфраструктура для безпечного та комфортного відвідування печер туристами. Більшість українських печер не мають належного освітлення, огорож, облаштованих маршрутів та зон для відвідувачів.

2. Відсутність комплексної державної стратегії та законодавчого регулювання діяльності у цій сфері. Наразі відсутні чіткі вимоги та стандарти для облаштування печер, забезпечення безпеки туристів та охорони природних об'єктів.

3. Обмежене фінансування та недостатні інвестиції для розбудови інфраструктури і промоції. Зокрема, проект облаштування Кришталевої печери (Чернігівська область) для туристів потребує значних капіталовкладень, але поки не отримав належного фінансування.

4. Загрози для збереження крихких печерних екосистем через неконтрольований туристичний потік. Наприклад, стихійне відвідування Перлини Поділля (Тернопільська область) може призвести до забруднення та руйнування унікальних карстових утворень.

На противагу цьому, Франція вважається одним із світових лідерів у галузі спелеотуризму завдяки низці переваг:

1. Високий рівень розвитку спеціалізованої туристичної інфраструктури в печерах. Зокрема, печера Ар'єж (Grotte d'Ariège) оснащена системою освітлення, спеціальними оглядовими майданчиками та маршрутами для комфортного й безпечного відвідування.
2. Ефективний маркетинг, брендинг та просування спелеотуристичних атракцій. Наприклад, знамениті Дордонські печери Ласко (Grotte de Lascaux) мають потужний бренд, асоційований з їхніми унікальними наскельними розписами епохи палеоліту.
3. Активне залучення місцевих громад до організації та обслуговування відвідувачів. У регіоні Арденни (Ardennes) місцеві жителі працюють гідами, продають сувеніри та надають послуги розміщення для спелеотуристів.
4. Розгалужена міжнародна співпраця та залучення експертизи провідних організацій. Так, Дордонські печери співпрацюють з ЮНЕСКО у сфері збереження та популяризації світової культурної спадщини.

Водночас, Франція також стикається з певними проблемами, зокрема:

1. Надмірний туристичний потік у популярних печерах, що створює ризики для їх збереження. Наприклад, обмеження запроваджені в Арагонській печері (Grotte d'Aragonite) для уникнення перевантаження.
2. Високі витрати на утримання спелеотуристичної інфраструктури у належному стані. Щорічно близько 3 млн євро витрачається на підтримку печери Ар'єж у придатному для відвідування стані.
3. Конфлікти між потребами збереження та використання печерних ресурсів для туризму. Наприклад, дискусії точаться навколо відкриття для публіки нових ділянок Дордонських печер.

4. Сезонні коливання попиту на спелеотуристичні продукти. Більшість відвідувачів приїжджають до Арденнських печер влітку, що вимагає ефективного управління потоками.

Порівнюючи ситуацію в Україні та Франції, очевидно, що остання випереджає у розвитку передових підходів та практик для успішної організації спелеотуризму. Проте, використовуючи французький досвід, зокрема у сферах маркетингу, інфраструктури, залучення місцевих громад та партнерства з провідними організаціями, Україна має значний потенціал для розбудови цієї перспективної галузі.

4.2. Імплементация французького досвіду для розвитку спелеотуризму України

Спелеотуризм є перспективною галуззю для України, багатої на унікальні підземні природні утворення. Для успішного розвитку цього виду туризму доцільно адаптувати передові практики країн-лідерів, зокрема Франції, враховуючи при цьому особливості української спелеологічної спадщини.

Першочерговим кроком є ретельний аналіз та оцінка придатності українських печер для організації безпечних туристичних маршрутів. На основі цих даних слід розробити нові екскурсійні маршрути, які підкреслюватимуть унікальні геологічні формації, природні краси та історичне значення печер. Важливо забезпечити належне облаштування маршрутів, включаючи освітлення, огорожі, сходи та інформаційні стенди, для безпеки відвідувачів та збереження печерних утворень.

Для залучення більшої кількості відвідувачів необхідно вдосконалити транспортну інфраструктуру до печерних комплексів, зокрема ремонт доріг, облаштування

зручних під'їздів, паркінгів та місць для відпочинку біля входів у печери. Крім того, слід створити належну туристичну інфраструктуру поблизу печер, таку як готелі, ресторани та місця для кемпінгу, для забезпечення комфортного перебування відвідувачів. Розробка інформаційних матеріалів, карт та вказівників полегшить навігацію туристів.

Залучення місцевих громад є ключовим для сталого розвитку спелеотуризму. Необхідно налагодити тісну співпрацю з місцевими спелеологічними клубами, природоохоронними організаціями та жителями навколишніх сіл і міст. Це дозволить не лише отримати цінні знання про печерні системи, а й забезпечити підтримку та створити нові можливості для бізнесу, такого як продаж сувенірів, надання послуг гідів, харчування та розміщення.

Для мінімізації негативного впливу на печерні екосистеми необхідно розробити чіткі правила та обмеження для регулювання потоку відвідувачів. Впровадження систем моніторингу та контролю, таких як встановлення датчиків для відстеження рівня вологості, температури та забруднення, дозволить відстежувати стан печер та вживати заходів із їх збереження. Забезпечення належного освітлення з урахуванням безпеки відвідувачів та мінімізації світлового забруднення є критично важливим. Крім того, необхідно розробити плани дій на випадок надзвичайних ситуацій та забезпечити наявність необхідного рятувального обладнання.

Для успішного розвитку спелеотуризму в Україні необхідно створити привабливий бренд та активно просувати його на внутрішньому та міжнародному ринках. Це може включати організацію щорічних фестивалів, конференцій та тематичних заходів, присвячених спелеотуризму. Налагодження партнерських відносин з туроператорами дозволить включити спелеотуристичні маршрути до пакетних турів. Використання сучасних цифрових платформ, таких як веб-сайти, соціальні

медіа та мобільні додатки, є вкрай важливим для просування спелеотуристичних атракцій та інформування потенційних відвідувачів.

Адаптація передових практик країн-лідерів, таких як Франція, для розвитку спелеотуризму в Україні вимагає комплексного підходу та значних інвестицій в інфраструктуру. Впровадження запропонованих стратегій сприятиме створенню сталої та привабливої спелеотуристичної галузі в Україні, забезпечуючи збереження унікальних природних багатств країни та нові економічні можливості для місцевих громад.

4.3. Брендинг печери Оптимістичної: комплексна стратегія позиціонування "Безмежної імперії підземних лабіринтів"

Унікальні природні ресурси України, зокрема численні печери та підземні комплекси, мають величезний потенціал для розвитку туристичної галузі. Проте, через відсутність належної промоції та позиціонування на внутрішньому і міжнародному ринках, більшість цих об'єктів залишаються маловідомими й непопулярними. Саме тому дослідження передового світового досвіду брендингу печерних систем та адаптація успішних стратегій до українських реалій є актуальним і перспективним напрямом наукових пошуків.

Франція є беззаперечним світовим лідером у галузі спелеотуризму, що зумовлено сприятливими природними умовами, а також тривалою історією популяризації підземних багатств. Визнаним взірцем ефективного брендингу є комплекс печер Періж (Grotte de Périgeaux), розташований у регіоні Нуво-Акітань на південному заході країни. Детальний аналіз застосованих підходів виявив низку ключових факторів успіху:

1. Створення яскравого образу "Безмежної імперії підземних лабіринтів" через розробку унікальної айдентики бренду, що включає оригінальний логотип, фірмовий стиль, колірну гаму, типографіку тощо. Зокрема, в основі візуальної концепції лежить ідея безкрайніх підземних просторів, які відкриваються перед відвідувачами.

2. Активне залучення місцевого населення до процесу популяризації спелеотуристичних об'єктів шляхом організації тематичних фестивалів, майстер-класів та екскурсій. Це сприяє формуванню почуття причетності та гордості за унікальну природну спадщину регіону.

3. Тісна співпраця з туристичними операторами, засобами масової інформації та впливовими блогерами для ефективного просування на національному та міжнародному рівнях. Застосовуються різноманітні інструменти маркетингових комунікацій.

4. Розбудова комплексної туристичної інфраструктури: облаштування пішохідних еко-стежок, встановлення інформаційних стендів, створення тематичних кафе, сувенірних крамниць, зон відпочинку тощо.

5. Інтеграція підземних об'єктів у культурне життя регіону через організацію виставок образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, концертів класичної та сучасної музики, літературних вечорів у печерних залах.

Імплементація стратегії для Оптимістичної печери:

З урахуванням вивченого французького досвіду, для ефективного брендингу печери Оптимістична в Тернопільській області пропонується реалізувати комплексну

стратегію під назвою "Безмежна імперія підземних лабіринтів". Вона передбачатиме наступні заходи:

1. Розробка унікального фірмового стилю з метою створення чіткої та впізнаваної візуальної ідентичності об'єкту. Це включатиме оригінальний логотип, слоган та загальну концепцію з використанням образів підземних просторів, містичності та пригод. Для створення яскравого та запам'ятовуваного візуального стилю рекомендується залучити професійну дизайн-студію або агентство. Наприклад, місцеву тернопільську студію "ДизайнМайстри" чи більш відому київську "Ребрендинг Бар". Вони зможуть розробити оригінальний логотип, ілюстративний стиль та загальну концепцію айдентики з використанням образів печерних лабіринтів, містичності та пригод. Гіпотетичний слоган "Відкрий таємниці безмежної підземної імперії" може бути доповнений хештегом #OptymistychnaCave для посилення впізнаваності в соціальних мережах.

2. Формування локального туристичного бренду "Оптимістична ЕкоЛенд" як платформи для промоції екологічного туризму, традиційних ремесел та національної кухні у регіоні. Це може включати створення тематичного еко-селища поблизу печери з майстер-класами з гончарства, ткацтва, виготовлення сувенірів тощо. А також облаштування зони етно-кафе з стравами традиційної тернопільської кухні. Запровадження щорічного "Карнавалу підземної імперії" з театралізованими діями, ярмарками, конкурсами на кращий місцевий сувенір тощо сприятиме залученню місцевих жителів.

3. Налагодження партнерських відносин з провідними туроператорами, такими як "Клуб Мандрівників", "TPG" та "Travel Professional Group" шляхом укладання договорів про співпрацю та включення турів до Оптимістичної печери до їх пакетних пропозицій. Активна промоція через власний сайт та сторінки в

соцмережах, залучення відомих блогерів (наприклад, ТернопільТуристичний) та інфлюенсерів для рекламних інтеграцій.

4. Облаштування сучасної туристичної інфраструктури навколо печери: створення тематичного парку "Лабіринтія" з мережею пішохідних екостежок, містків, альтанок; будівництво оглядових майданчиків, створення зони відпочинку "Підземна оаза" з кемпінгами, закладами харчування на тему печерної містики та крамницею сувенірів.

5. Популяризація печери шляхом організації культурно-мистецьких подій: виставок образотворчого мистецтва на тему підземного світу від місцевих художників, майстер-класів з декоративно-прикладного мистецтва (кераміка, ковальство, ткацтво), літературних вечорів сучасної містичної прози, концертів академічної та етнічної музики в унікальному підземному середовищі. Співпраця з місцевими мистецькими осередками, творчими спілками, ВНЗ культури.

Також для ефективної імплементації запропонованої стратегії комплексного брендингу Оптимістичної печери під назвою "Безмежна імперія підземних лабіринтів" доцільно створити спеціальну робочу групу при Тернопільській обласній державній адміністрації. До її складу мають увійти:

- Представники управління туризму та курортів Тернопільської ОДА
- Фахівці відділу культури, національностей та релігій Тернопільської ОДА
- Експерти з маркетингу та брендингу (варто залучити консультантів з провідних агентств)
- Керівництво Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
- Представники Тернопільської обласної туристичної асоціації

- Члени громадських організацій з популяризації культурної спадщини краю

Робоча група має взяти на себе координацію діяльності та контроль за виконанням всіх етапів стратегії:

- 1) Пошук та залучення професійних дизайнерів/агентств для розробки фірмового стилю бренду.
- 2) Організація конкурсів, тендерів для відбору підрядників з облаштування туристичної інфраструктури.
- 3) Налагодження співпраці з туроператорами, ЗМІ, блогерами.
- 4) Розробка планів культурно-мистецьких та етнофестивальних заходів.
- 5) Підготовка промо-матеріалів та організація рекламних кампаній.
- 6) Моніторинг ефективності впровадження стратегії та коригування тактик за потреби.

Фінансування робіт має здійснюватись за рахунок обласного та місцевих бюджетів, а також залучення грантових коштів, приватних інвесторів та спонсорів.

Лише скоординовані зусилля всіх зацікавлених сторін за участі представників влади, бізнесу, освіти та громадськості можуть забезпечити успішну реалізацію концепції брендингу Оптимістичної печери.

Запозичення та адаптація передового французького досвіду брендингу печерних комплексів до реалій печери Оптимістичної дозволить суттєво підвищити її пізнаваність серед цільової аудиторії, залучити значні потоки внутрішніх та іноземних туристів і стати потужним каталізатором розвитку місцевої економіки регіону. Перетворення Оптимістичної на "Безмежну імперію підземних лабіринтів"

забезпечить унікальне позиціонування об'єкту на українському та світовому туристичному ринку.

Реалізація комплексної стратегії брендингу дозволить не лише капіталізувати туристичний потенціал печери, а й сприятиме відродженню місцевих народних промислів та традицій, популяризації етнічної культури Тернопільщини. Створення туристичного кластеру "Оптимістична ЕкоЛенд" стане осередком екологічного та етнотуризму в регіоні. Карнавали, фестивалі, виставки та інші заходи залучать місцеву громаду, посиливши відчуття причетності та гордості.

Плідна співпраця з туроператорами, ЗМІ, блогерами та інфлюенсерами забезпечить ефективну промоцію бренду на національному та міжнародному рівнях. Це дозволить приваблювати іноземних відвідувачів і підвищити туристичний імідж України.

Підсумовуючи, брендинг Оптимістичної печери за кращими світовими зразками стане потужним інструментом сталого розвитку регіону, який дасть для нього колосальний економічний, культурний та іміджевий ефект.

ВИСНОВКИ

Спелеотуризм як перспективний та високоприбутковий сектор індустрії туризму має величезний потенціал для розвитку як в Україні, так і у Франції - країнах, що володіють унікальними природними багатствами у вигляді розгалужених печерних комплексів. Проте, рівень реалізації цього потенціалу суттєво відрізняється між державами. Якщо Франція впевнено утримує статус беззаперечного світового лідера спелеотуризму, пропонуючи туристам з усього світу масштабні та ретельно облаштовані маршрути печерами (Ласко, Пер-Нон-Пер, Ар'єж, Шове та інші), то в Україні ця галузь перебуває на початковій стадії розвитку, а її неймовірні можливості здебільшого залишаються нереалізованими та недооціненими широкою публікою.

Загальновизнані туристичні перлини України у сфері спелеотуризму, серед яких найбільша у світі гіпсова печера Оптимістична, печера Вертеба з безцінними археологічними знахідками решток стоянок первісної людини, а також унікальні печерні комплекси Криму та Закарпаття, потребують суттєвого розвитку супутньої туристичної інфраструктури, дієвих маркетингових кампаній та налагодження міжнародних партнерств для максимізації свого потенціалу у привабленні іноземних відвідувачів.

Багаторічний досвід Франції в організації туристичних маршрутів, ефективній промоції печерних об'єктів, забезпеченні їх належного захисту, а також успішна комерціалізація спелеотуристичних послуг є надзвичайно цінними напрацюваннями, які можуть слугувати прикладом та основою для розбудови потужної вітчизняної індустрії спелеотуризму. Для цього необхідно розробити та впровадити комплексну національну програму розвитку цієї галузі, що міститиме наступні ключові компоненти:

1. Нарощування туристичної інфраструктури біля печерних локацій (засоби розміщення, харчування, облаштовані парковки, під'їзні шляхи).
2. Впровадження новітніх технологій віртуальної та доповненої реальності для підвищення якості туристичного досвіду, покращення наочності складних природних процесів формування печер та мінімізації негативного впливу відвідувачів.
3. Ґрунтовна розробка концепції брендингу українських печер та застосування вдосконалених маркетингових стратегій для їх промоції на світових ринках, зокрема шляхом проведення професійних PR-кампаній та використання сучасних цифрових інструментів.
4. Налагодження та поглиблення міжнародної співпраці у сфері спелеотуризму через активну участь у тематичних виставках, конференціях, створення спільних туристичних продуктів та залучення іноземних інвестицій і експертизи.
5. Розвиток державно-приватного партнерства для модернізації інфраструктури, впровадження інновацій та ефективної комерціалізації спелеотуристичних послуг.

Ретельна імплементація кращих французьких практик та інноваційних підходів з урахуванням місцевих особливостей дозволить не лише суттєво підвищити туристичну привабливість України, а й забезпечити збереження її унікальних печерних екосистем для майбутніх поколінь. Успішний розвиток спелеотуризму має величезний потенціал для стимулювання економічного зростання регіонів, створення нових робочих місць, диверсифікації туристичних пропозицій та підвищення рівня обізнаності українського суспільства щодо природної та історичної спадщини рідного краю. Це дозволить максимально розкрити і капіталізувати надзвичайні туристичні активи України, забезпечуючи її конкурентоспроможність на глобальному ринку туристичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Президента України «Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року» // Урядовий кур'єр. - 1999. - № 182. - С. 4-6.
2. Бабкін А.В. Спеціальні види туризму. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 2008. – 252 с. Мальський М. Я., Худо В. В. Туристичний бізнес; теорія і практика: Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 424 с.
3. Печери Західної України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://speleo.land.kiev.ua/caves-western-ukraine.html>
4. Печери України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://speleoukraine.org/index.php/uk/pecheri-ukrajini/55-pecheri-ukrajini>
5. Терехух А.А. Оцінювання туристичного потенціалу DESTINAЦІЙ / А.А. Терехух, О.І. Мороз. – К.: Альтерпрес, 2016. – С. 335-343.
6. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О. О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2015. – С. 42-46
7. Географія / Бейдик О. О. – Київ: Вид.-поліграф. Центр «Київ. ун-т», 2001. – С. 184–188.
8. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. – 2011
9. Кравчук Т.А. Теорія і методика спортивно-оздоровчого туризму: навч. посіб. / Т.А. Кравчук. – У 2-х ч. – Ч. I. – [2-е вид., переробл. і допов.]. – Омськ: СибДУФК, 2009. – 188 с. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Національна туристична організація України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nto.ua/nsts_analytics_ua.html
11. Терехух А.А. Оцінювання туристичного потенціалу DESTINAЦІЙ / А.А. Терехух, О.І. Мороз. – К.: Альтерпрес, 2016. – С. 335-343
12. Бордун О. Ю., Ховалко А.Б. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (2024). відновлено May 28, 2024, від geography.lnu.edu.ua

13. Кульчицька Ольга Володимирівна Спелеотуризм як (2024). відновлено May 28, 2024, від dspace.wunu.edu.ua
14. Печери України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://speleoukraine.org/index.php/uk/pecheri-ukrajini/55-pecheri-ukrajini>
15. Шевченко Н.О. Особливості використання печер як екскурсійних об'єктів у спелеотуристичних регіонах світу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/
16. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму. Навч. посіб. К.: Знання, 2016. –С. 334 с. 23. Корж Н. В. Управління туристичними дестинаціями / Н. В. Корж, Д. І.Басюк. – Вінниця: «ПП«ТД Едельвейс і К», 2017. – С. 32-36
17. Офіційний сайт Української спелеологічної асоціації. URL: <https://speleoua.com/>
18. Genting, P. (2021). Підтримка спелеотуризму у Франції: виклики та можливості. Журнал сталого туризму, 29(4), 567-585.
19. Міністерство економіки, фінансів та промислового і цифрового суверенітету. (2022). Національний план розвитку підземного туризму у Франції.
20. Camus, H., & Dubois, G. (2019). Розквіт підземного туризму у Франції: економічне та екологічне питання. Огляд географії, 24(3), 112-128.
21. Delannoy, J.-J., Jaillet, S., & Sadier, B. (2020). Цифрові технології на службі популяризації підземної спадщини у Франції. Карстологія, 75, 31-40.
22. Французька федерація спелеології. (2023). Посібник кращих практик для сталого підземного туризму.
23. Gauchon, C., & Delannoy, J.-J. (2018). Підземний туризм у Франції: нове завдання для сталого управління карстовими порожнинами. Карстологія, 71, 1-12.
24. Шевченко Н.О. Особливості використання печер як екскурсійних об'єктів у 68 спелеотуристичних регіонах світу. URL: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ (дата звернення: квітень 2020 р.)

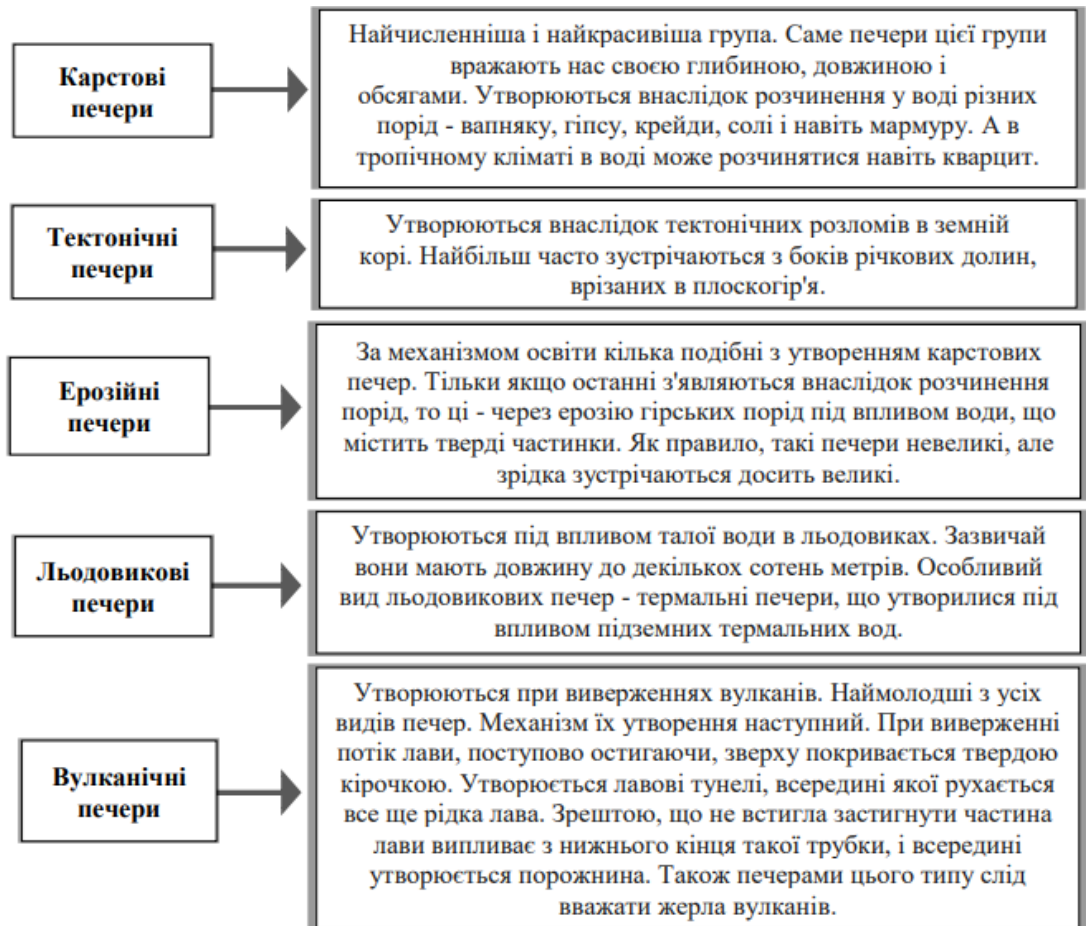
25. Офіційний веб-сайт Національного парку підземель Франції:
<https://www.grands-causses.fr/>
26. Акаунт печери Ласко в Instagram: <https://www.instagram.com/lascauxdordogne/>
27. Веб-сайт туроператора Voyages Equinox: <https://www.voyages-equinox.com/>
28. Веб-сайт Міжнародної туристичної виставки у Парижі: <https://www.iftm.fr/>
29. Звіт про Міжнародний конгрес з питань підземного туризму:
[https://www.researchgate.net/publication/336978856_ACTES_DU_COLLOQUE
INTERNATIONAL LE TOURISME SOUTERRAIN PERSPECTIVES ET
ENJEUX](https://www.researchgate.net/publication/336978856_ACTES_DU_COLLOQUE_INTERNATIONAL_LE_TOURISME_SOUTERRAIN_PERSPECTIVES_ET_ENJEUX)
30. Матеріали Європейської конференції зі спелеотуризму 2019 року
[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.speleo2019.com/>
31. Grottes de l'Ardèche [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<https://www.grottes-ardeche.com/>
32. Grotte de Lascaux [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<https://www.lascaux.fr/>
33. Pyrénées: Une Fenêtre sur l'Inconnu [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<https://www.pirineo.fr/es/descubrir/deportes-de-aventura/espeleologia>
34. Кузьмін, О., Жук, І., & Жук, П. (2020). Міжнародний маркетинг у сфері туризму: виклики та перспективи для України. Маркетинг і цифрові технології, 4(1), 20-35.
35. Офіційний сайт ЮНВТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www2.unwto.org/>

ДОДАТКИ

Додаток А

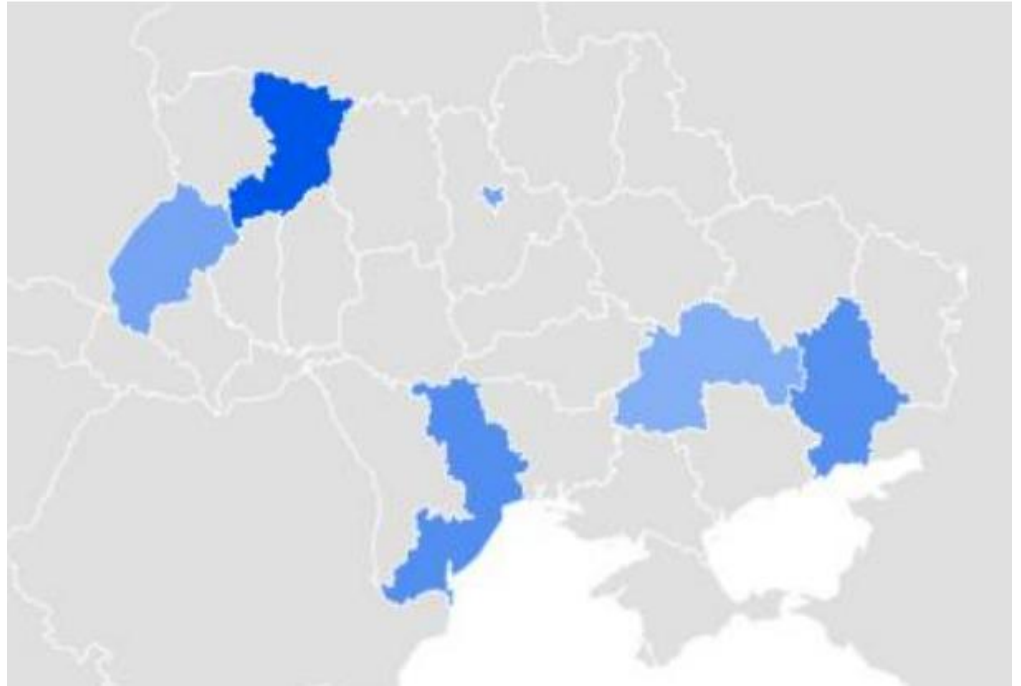
Класифікація печер

Джерело: розроблено автором за даними [14]

Популярність пошукового запиту спелеотуризм в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [35]

100% (синій колір) – це пік популярності пошукового запиту «спелеотуризм»,
50% (блакитний колір) – популярність пошукового запиту «спелетуризм»
вдвічі менша,

0% (сірий колір) – означає, що замало даних про пошуковий запит
«спелетуризм» у мережі Інтернет.

Популярність пошукового запиту спелеотуризм у світі

Джерело: побудовано автором за даними [35]

100% (синій колір) – це пік популярності пошукового запиту «спелеотуризм»,

50% (блакитний колір) – популярність пошукового запиту «спелетуризм»

вдвічі менша,

0% (сірий колір) – означає, що замало даних про пошуковий запит «спелетуризм» у мережі Інтернет